

nesinde hiçbir şey bulunmadığı, Mısır halkı tarafından çok sevildiği kaydedilmektedir. Bu dönemde Mısır donanmasının Akdeniz'de bazı düşman hedeflerine akınlar düzenlediği bilinmektedir. el-Melikü'l-Aziz'in Dimaşk'ı ele geçirdiğinde babasının türbesinin yanına yaptırdığı Aziziye Medresesi günümüze ulaşmamıştır. el-Melikü'l-Aziz babasının kumandanlarını ve devlet adamlarını koruduğu gibi ulemâyı da desteklemiştir. İbn Memmâtî (Es'ad b. Memmâtî) meşhur eseri *Qavânî-nü'd-devâvîn*'i ona ithaf etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *el-Fethü'l-kussî* (nşr. M. Mahmûd Subh), Kahire 1962, s. 114, 144, ayrıca bk. İndeks; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 517, 523-525; XII, 97, 110, 118-129, 140-145; ayrıca bk. İndeks; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, III/2, s. 441-443, 453, 455, 460-461; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, III, 84, 130-137, 142; Ebü Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn* (nşr. İbrâhim ez-Zeybek), Beyrut 1418/1997, IV, 401-446; ayrıca bk. İndeks; a.mlf., *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 6-16; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 251-253; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, III, 10-78; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fi ahbâri'l-beşer* (nşr. Mahmûd Deyyûb), Beyrut 1417/1997, II, 178-184; İbn Kesîr, *el-Bidâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Kahire 1998-99, I-XXI, bk. İndeks; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), I/1, s. 114-144; a.mlf., *el-Hıta*, II, 235; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (nşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1413/1993, VI, 109-131; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Dimaşk 1367/1948, I, 382-398; R. S. Humphreys, *From Saladin to the Mongols*, Albany 1977, s. 80-81, 82, 93-110, ayrıca bk. İndeks; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, bk. İndeks; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, 70-71, 84-85.

CENGİZ TOMAR

el-MELİKÜ'L-EFDAL, Abbas

(bk. ABBAS er-RESÜLİ).

el-MELİKÜ'L-EFDAL, Ali

(الملك الأفضل علي)

Ebü'l-Hasen el-Melikü'l-Efdal Nûreddin Ali b. Selâhiddin Yûsuf b. Eyyûb (ö. 622/1225)

Eyyûbî hükümdarı
(1186-1196).

1 Şevval 566 (7 Haziran 1171) tarihinde Kahire'de doğdu. Selâhaddin-i Eyyûbî'nin büyük oğludur. Babası bu sırada Mısır'da Fâtımîler'in veziri ve Nûreddin Zengî'nin nâibiydi. el-Melikü'l-Efdal, Mısır'da çeşitli âlimlerden dinî ilimler ve Arapça okudu. Çocukluğu Mısır'da geçti. Selâhaddin Mi-

sir'da bulunmadığı zaman kardeşi I. el-Melikü'l-Âdil onun nâibi sıfatıyla görev yapardı. Selâhaddin 579 (1183) yılında Halep'i alınca kardeşi el-Melikü'l-Âdil Halep'in kendisine verilmesini istedi, buna karşılık Mısır'daki bütün haklarından vazgeçeceğini bildirdi. Sultan onun isteğini uygun bulup Mısır nâibliğine yeğeni Takıyyüddin Ömer'i getirdi. Ertesi yıl Selâhaddin tarafından çıkarılan bir menşurla el-Melikü'l-Efdal, Takıyyüddin'in atabegliğinde Mısır'da sultanın nâibliğine tayin edildi. Fakat el-Melikü'l-Efdal, Takıyyüddin'le iyi geçinemiyordu; sultan da Mısır'ın idaresinden memnun değildi. 582'de (1186) Harran'dan Dimaşk'a dönünce el-Melikü'l-Efdal ile yeğeni Takıyyüddin'i Mısır'dan Dimaşk'a çağırdı ve Takıyyüddin'i Hama'ya gönderdi. el-Melikü'l-Efdal Suriye (Şam) nâibi ve sultanın veliahdı oldu. Mısır nâibliğine de el-Melikü'l-Âdil'in atabegliğinde ikinci oğlu el-Melikü'l-Aziz tayin edildi.

Bundan sonra el-Melikü'l-Efdal daima babasının yanında bulundu. 583 (1187) yılında Kudüs Krallığı topraklarının fethine ve Hıttın Savaşı'na katıldı (25 Rebfülâhîr 583 / 4 Temmuz 1187). Kudüs'ün fethinde, Akkâ müdafaaesinde ve sonraki savaşlarda görev aldı. Takıyyüddin ölünce sultan başta Harran olmak üzere Fırat'ın doğusundaki toprakları el-Melikü'l-Efdal'e verdi (587/1191). Fakat el-Melikü'l-Efdal, toprakların idaresini ele almak için 588'de (1192) doğuya giderken sultan bu kararından vazgeçip Fırat'ın doğusunda yer alan Takıyyüddin'e ait toprakları kardeşi el-Melikü'l-Âdil'e verdi. Bu sırada Dimaşk'a varmış olan el-Melikü'l-Efdal, Haçlılar'ın Beyrut'a hareketi üzerine Beyrut'un yardımına gitti ve Haçlılar'ı caydırdı. Haçlılar'la anlaşma imzalanması üzerine Dimaşk'taki görevine döndü. Babası ölünce sultan olarak Eyyûbî ailesinin başına geçti (27 Safer 589 / 4 Mart 1193).

el-Melikü'l-Efdal yumuşak huylu olmasına ve halk tarafından sevilmesine rağmen devlet idaresinde gerekli tecrübeye ve otoriteye sahip değildi. Zayıf karakterli olup bazan kendini içkiye ve eğlenceye kaptıran bazan da dindarlaşan bir kişiliğe sahipti. Ayrıca kendini beğenmiş entrikacı bir kişi olan veziri ve kâtabi Ziyâeddin İbnü'l-Esir'in etkisinde kalıyor, babasının döneminde devlet idaresinde görev almış değerli kişilere karşı kırıcı oluyordu. Kendisinin ve vezirinin kötü tutumu yüzünden çok geçmeden babasının veziri Kâdî el-Fâzil, İmâdüddin el-İsfahânî, Bahâeddin İbn Şeddâd gibi âlimler ve bazı

kumandanlar onu terkederek Mısır'daki kardeşi el-Melikü'l-Âdil ile Halep'teki kardeşi el-Melikü'z-Zâhir'in yanına gittiler. Yanından ayrılan emîrlerin ve devlet adamlarının yardımıyla el-Melikü'l-Aziz Mısır'dan gelerek Dimaşk'ı kuşattı (590/1194). Bunun üzerine el-Melikü'l-Efdal amcası el-Melikü'l-Âdil'den ve diğer akrabalarından yardım istedi. Yapılan anlaşmaya göre Dimaşk, Taberiye ve Gavr bölgelerinin el-Melikü'l-Efdal'e verilmesi kararlaştırıldı. Buna rağmen el-Melikü'l-Efdal'in durumu gün geçtikçe kötüye gitti, çünkü emîrleri el-Melikü'l-Aziz'in tarafına geçiyordu. Bu emîrlerin teşvikiyle el-Melikü'l-Aziz 592'de (1196) Dimaşk'ı yeniden muhasara etti. Bu defa da el-Melikü'l-Âdil'in yardıma gelmesi ve el-Melikü'l-Aziz'in kumandanları arasına nifak sokması üzerine muhasara yine sonuçsuz kaldı. Filistin, Ürdün ve Dimaşk el-Melikü'l-Efdal'e verildi (İbnü'l-Esir, XII, 482, 483; Makrîzî, I, 228-230).

el-Melikü'l-Âdil Mısır'da el-Melikü'l-Aziz'in yanında kaldı. Bu ikisi Dimaşk'ı el-Melikü'l-Efdal'in elinden almaya karar verdi. el-Melikü'l-Efdal'in kumandanlarından birinin yardımıyla Dimaşk'a girdiler. Yapılan müzakerelerden sonra Dimaşk'ın el-Melikü'l-Âdil'e, Ürdün'deki Sarhad bölgesinin el-Melikü'l-Efdal'e verilmesi ve Mısır'ın yine el-Melikü'l-Aziz'in elinde kalması kararlaştırıldı; el-Melikü'l-Efdal sultanlıktan uzaklaştırıldı. el-Melikü'l-Aziz'in 27 Muharrem 595'te (29 Kasım 1198) ölümü üzerine kumandanları Mardin'i kuşatan el-Melikü'l-Âdil'i Mısır'a çağırdılar. Onun gecikmesi üzerine bazı kumandanların yardımıyla el-Melikü'l-Efdal Sarhad'dan gelerek el-Melikü'l-Aziz'in küçük yaştaki oğlu el-Melikü'l-Mansûr'un atabegi olarak Mısır'ı idare etmeye başladı. Kudüs ve civarı da el-Melikü'l-Efdal'in idaresi altına girdi. Fakat el-Melikü'l-Efdal başta Emîr Fahreddin olmak üzere bazı kumandanları gücendirince bunlar Filistin'e giderek Kudüs ve civarının idaresine el koydular.

Diğer taraftan Halep sahibi el-Melikü'z-Zâhir, ağabeyi el-Melikü'l-Efdal'i amcası el-Melikü'l-Âdil'in elinde bulunan Dimaşk'ı kuşatmaya teşvik ediyordu. Hama ve Humus beylikleri de bu ittifaka katıldı. el-Melikü'l-Âdil oğlu Kâmil'i Mardin muhasarasının başında bırakarak Dimaşk'a döndü ve müttefikleri gelmeden şehre girdi. Kudüs ve etrafına sahip olan Emîr Fahreddin ve arkadaşlarının da katılmasıyla el-Melikü'l-Âdil'in durumu kuvvetlendi. Ardından Kâmil, el-Cezîre askerle-

rinin başında babasının yardımına geldi. Müttetikler başarısızlığa uğradı (İbnü'l-Esîr, XII, 121-123, 140-145, 148-150; Ebû Şâme, II, 234-236). Bunun üzerine yeni takviyeler alan el-Melikü'l-Âdil Mısır'a yürüdü. 596 (1200) yılında el-Melikü'l-Efdal'i yenerek Mısır'a hâkim oldu. el-Melikü'l-Efdal'e Meyyâfârikîn, Hani ve Çapakçur (Bingöl) verildi. Fakat Meyyâfârikîn ve ona bağlı yerleri idare etmekte olan el-Melikü'l-Âdil'in oğlu Necmeddin Eyyûb bu yerleri el-Melikü'l-Efdal'e vermeye yanaşmadı (İbnü'l-Esîr, II, 236-238; XII, 155-156). el-Melikü'l-Efdal'in elinde sadece Sarhad kaldı. el-Melikü'l-Âdil ise Mısır'da el-Melikü'l-Azîz'in oğlu el-Melikü'l-Mansûr'u tahttan uzaklaştırarak ülkenin idaresini bizzat eline aldı. el-Melikü'l-Âdil'in bu hareketine kızan bazı emîrler el-Melikü'l-Efdal ile Zâhir'i Dimaşk'ı kuşatmaya teşvik ettiler. Bu sırada şehirde el-Melikü'l-Âdil'in oğlu el-Melikü'l-Muazzam vardı. Babasının emriyle Bânîyas'ı kuşatan Emîr Fahreddin ve arkadaşlarını yardıma çağırıldı. Fakat onlar karşı tarafla anlaşmışlardı. Müttetikler şehri kuşattılar, şehir düşmek üzereyken el-Melikü'l-Âdil, yeğenleri el-Melikü'l-Efdal ile el-Melikü'l-z-Zâhir'in arasını açmayı başardı. Yapılan müzakerelerden sonra 598 Muharreminde (Ekim 1201) Dimaşk'ın yine el-Melikü'l-Muazzam'ın elinde kalması, el-Melikü'l-Efdal'e Samsat, Serûc, Kal'atünecm ve Re'sül'ayn'ın verilmesi hususunda anlaşmaya varıldı. el-Melikü'l-Âdil'in sultanlığı herkes tarafından tanındı (İbnü'l-Esîr, XII, 160-163). Öyle anlaşılıyor ki el-Melikü'l-Efdal bu yerlerden sadece Samsat'a sahip olabildi. Veziri Ziyâeddin İbnü'l-Esîr ile bu şehre yerleşti. Bir müddet sonra Anadolu Selçuklularından II. Süleyman Şah'a, ardından I. İzzeddin Keykâvus'a tâbi olarak burada yaşadı. 613'te (1216) Halep sahibi kardeşi el-Melikü'l-z-Zâhir ölünce Şehâbeddin Tuğrul'un atabegliği zamanında 615 (1218) yılında Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un yardımıyla Halep Beyliği'ni ele geçirmeye kalkıştı. Fakat el-Melikü'l-Âdil'in oğlu ve el-Cezîre sahibi el-Melikü'l-Eşref'in şiddetli müdahalesi sonucu bu teşebbüsünde muvaffak olamadı. Bundan sonraki hayatını Samsat'ta geçirdi. Safer 622'de (Şubat 1225) bu şehirde öldü ve Halep'e götürülerek Meşhedü'l-Herevî yanındaki türbesine gömüldü. el-Melikü'l-Efdal kültürlü ve âlimlere karşı ilgi gösteren bir kişiydi. Güzel yazı yazar ve şiir söylerdi. Bir rivayete göre Dimaşk'taki el-Medresetü'l-Azîziyye'nin inşaatını o başlatmış, daha sonra kardeşi

el-Melikü'l-Azîz tamamlamıştır (İbn Şeddâd, s. 239).

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *el-Berku's-Şâmî* (nşr. Ramazan Şeşen), İstanbul 1979, s. 149-163; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 236-238; XI, 499; XII, 121-123, 140-145, 148-150, 155-156, 160-163, 428, 482-483; Bündârî, *Sene'l-Berku's-Şâmî*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2249/2, vr. 163^b-242^a; Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, II, 234-238; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 419, 421; İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-haîre fi zikri ümera'i's-Şâm ve'l-Cezîre* (nşr. Sâmî ed-Dehhân), Dimaşk 1375/1956, s. 239; Makrîzî, *es-Sülûk*, I, 85, 228-232; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 382 vd.; Zambaur, *Manuel*, s. 97; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 75; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti*, İstanbul 1983, s. 105; a.m.f., *Salâhaddin Eyyûbi ve Devlet*, İstanbul 1987, s. 84; C. H. Becker, "Efdal", *İA*, IV, 130-131; H. A. R. Gibb, "al-Afdal", *EP*² (Fr.), I, 221.

RAMAZAN ŞEŞEN

el-MELİKÜ'L-EŞREF, Halîl

(bk. HALİL b. KALAVUN).

el-MELİKÜ'L-EŞREF, İnal

(الملك الأشرف إينال)

Ebü'n-Nasr el-Melikü'l-Eşref Seyfüddin İnal (Eynâl) el-Ecrûd el-Alâî ez-Zâhirî en-Nâsirî (ö. 865/1461)

Memlük sultanı
(1453-1461).

785 (1383) yılı civarında doğdu. Bir Memlük tâciri tarafından ağabeyiyle birlikte Kafkasya'dan Kahire'ye getirilerek Sultan Berkuk'a satıldı. Tabakâtü'z-zimâmiyye'de ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Sultan Ferec kendisini âzat etti. Ferec'in son döneminde hasekiliğe yükseldi, ardından devdâriyye arasına girdi. el-Melikü'l-Muzaffer Ahmed b. el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh devrinde atabekü'l-asâkir (el-emîrül-kebir) Tatar tarafından emîri aşere tayin edildi (824/1421). Barsbay zamanında tablhâne emîri oldu, bir süre sonra hassa askerlerinin ikinci kumandanlığına getirildi. 831'den (1428) itibaren beş yıl Gazze nâibi olarak görev yaptı. 836'da (1433) Barsbay'ın Akkoyunlular üzerine yaptığı Âmid seferine katıldı. Başarısızlıkla sonuçlanan bu seferin ardından Ruha (Urfa) nâibi olarak tayin edildiği de bu görevi kabul etmedi. Sultanın rütbesini yüzler emirliğine (emîr-i mie ve mukaddemü'l-elf) yükseltince Urfa nâibi oldu. 840'ta (1436-37) Safed nâibliğine

gönderildi. 843'te (1439-40) Kahire'ye çağrıldı. Sultan el-Melikü'l-z-Zâhir Çakmak tarafından 846'da (1442) devdâr-ı kebir olarak tayin edilen İnal 846 (1442) ve 848 (1444) yıllarında yapılan Rodos seferlerine katıldı. 850'de (1446) sultanlıktan sonra en önemli makam olan atabekü'l-asâkiriğe yükseltildi ve Sultan Çakmak'ın ölümüne kadar bu görevde kaldı. Çakmak'ın oğlu el-Melikü'l-Mansûr Osman'ın kısa süren saltanatı döneminde memlüklerin çıkardığı isyan neticesinde sultan ilân edildi (Reb'ülevvel 857 / Mart 1453).

el-Melikü'l-Eşref, diğer Memlük sultanları gibi öncelikle önemli görevlere güvenildiği memlükleri getirdi ve bazı vergileri kaldırdı. Ancak geleneğe aykırı olarak atabekü'l-asâkiriğe bir memlük emîri yerine oğlu Ahmed'i tayin etmesi tepki çekti ve oğlunu bu görevden almak zorunda kaldı. 859 (1455) yılında kendi memlükleriyle (memâlikü'l-eclâb) selefi Çakmak'ın memlükleri arasında çıkan çatışmalar sırasında Çakmak'ın memlüklerinden bir kısmını tutukladı, bir kısmını sürgüne gönderdi ve kadrolarda önemli değişiklikler yaptı. İsyana karşı Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh azledilerek yerine kardeşi Müstencid-Billâh getirildi. Bu dönemde İnal'ın kendi memlüklerinin çıkardığı isyanlar damgasını vurmuştur. Bunlar 860'ta (1456) Kahire'de bazı evleri yağmalamışlar ve sultanın gücü yağmayı önlemeye yetmemiştir. Ertesi yıl sultandan aylıklarının arttırılmasını isteyen memlükler isteklerini reddeden sultanı taşladılar; İnal da isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. 863 (1459) yılından itibaren sultanın memlüklerinin Kahire'deki zülümleri daha da çoğaldı. Sürekli olarak aylıklarının arttırılmasını talep ediyor, kendileriyle ters düşen kadı, vezir, hâcib gibi devlet görevlilerine saldırıyor, Kahire'de ev ve dükkanları yağmalayıp tüccarların mallarına el koyuyorlardı.

Memlükler'le Osmanlılar arasındaki iyi ilişkiler İnal döneminde de devam etmiştir. 29 Şevval 857'de (2 Kasım 1453) İstanbul'un fethini müjdelemek ve İnal'ın cülûsunu tebrik etmek üzere yanlarında Bizanslı esirler ve hediyelerle gelen Osmanlı elçilik heyeti Kahire'de çok iyi karşılandı ve çeşitli kutlamalar yapıldı. İnal, Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethini müjdeleyen mektubuna cevabını bir elçilik heyetiyle gönderdi. 860'ta (1456) Fâtih'in elçilik heyeti Cemâleddin Abdullah el-Kâbüni başkanlığında tekrar Kahire'ye gelerek Balkanlar'da yapılan yeni fetihleri müjdeledi, İnal da Osmanlı elçisini kendi